

**UNIVERZITA PARDUBICE  
FAKULTA FILOSOFICKÁ  
KATEDRA FILOSOFIE**

**Jean Jacques Rousseau a jeho pedagogické myšlení**

Alice Janoušková

Bakalářská práce

2012

## ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alice Janoušková**  
Osobní číslo: **H09491**  
Studijní program: **B6101 Filozofie**  
Studijní obor: **Filozofie**  
Název tématu: **Jean Jacques Rousseau a jeho pedagogické myšlení**  
Zadávací katedra: **Katedra filosofie**

### Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka se bude zabývat výchovnými názory Jeana Jacquese Rousseaua, především v díle "Emil čili o výchově". Srovná jeho pedagogické metody a prostředky s ostatními filozofy. Zamyslí se i nad jeho pedagogickými postupy, které vytvořil během života.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- 1) Rousseau, J. J. Emil čili o Vychování I. Praha: Nákladem dědictví Komenského, 1910
- 2) Rousseau, J. J. Emil čili o Vychování II. Praha: Nákladem dědictví Komenského, 1910
- 3) Rolland, Romain. J. J. Rousseau věčné myšlenky. Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1948,
- 4) Locke, John. O výchově. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- 5) RÖD, W. Novověká filosofie II., Od Newtona po Rousseaua. Praha: Oikoymenh, 2004
- 6) Kasper, Kasperová. Dějiny pedagogiky. Grada publishing, a.s., 2008
- 7) Jůva, Vladimír. Estetická výchova, jeho vývoj, pojetí, perspektivy. Brno: Paido, 1995
- 8) Skalková, Jarmila. Obecná didaktika. Grada, 2007
- 9) Cipro, M. Průvodce dějinami výchovy. Praha: Panorama, 1994
- 10) Gruneliusová, Elisabeth. Výchova v raném dětském věku. Nakladatelství Baltazar, 1992
- 11) Locke, John. The Second Treatise Of Government And A Letter Concerning Toleration, New York: Dover Publications, INC. Mineola, 2002
- 12) Barron's Educational Series. J. J. Rousseau. His Educational Theories Selected From Emile Julie And Other Writings, New York, 1964

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Miloslav Průka, Ph.D.

Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: 30. dubna 2010

Termín odevzdání bakalářské práce: 31. března 2012



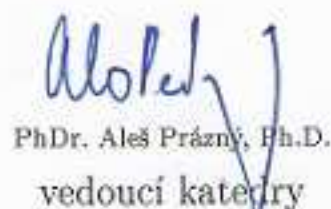
prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan



Univerzita Pardubice  
Fakulta filozofická  
532 10 Pardubice, Studentská 84

L.S.



PhDr. Aleš Prázný, Ph.D.  
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

**Prohlášení:**

*„Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.“*

*„Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.“*

**V Kutné Hoře dne 30. 3. 2012**

**Alice Janoušková**

**Poděkování:**

*„Děkuji vedoucímu své práce panu Mgr. Miloslavu Průkovi, Ph.D za příjemnou spolupráci skýtající jak mnohé inspirující podněty, tak i řadu věcných připomínek a rad.“*

## **Souhrn:**

Hlavním tématem bakalářské práce je ukázat Jeana Jacquese Rousseaua jako významného pedagogického reformátora, filosofa a autora, který zdůrazňoval citlivost, lidskou přirozenost a svobodu. Jeho pedagogické názory byly průkopnické a odkaz jeho metod spatřujeme i v současnosti. Práce se v první části nejdříve zaměřuje na jeho život a dílo, charakteristiku doby, která byla problematická a bouřlivá a vyústila Velkou francouzskou revolucí a hlavní filosofické myšlenky. Další část je věnovaná jeho hlavním pedagogickým názorům a významu jeho výchovy, ve které se objevuje i mnoho paradoxů. Obsahem této části je Rousseauovo stěžejní dílo „*Emil čili o vychování*“, které je obsahově i formálně ojedinělé. Poslední částí je Rousseauova inspirace John Locke. S tímto autorem se v mnohém shodoval, ale i lišil.

## **Klíčová slova:**

Jean Jacques Rousseau – citlivost – lidská přirozenost – svoboda – výchova – John Locke

## **Summary:**

The main topic of the thesis is to show Jean Jacques Rousseau as important educational reformer, philosopher and author who emphasized sensitivity, human nature and freedom. His educational views were pioneering and we can see the reference of his methods currently. First part of the thesis focuses on his life and work, characteristic of the period, which was problematic and stormy and leads into French Revolution and the main philosophical ideas. Another section is devoted to his main pedagogical views and the importance of his educational in which there are many paradoxes. This part also contents Rousseau's main work which is unique in content and form. The last part is about Rousseau's inspiration John Locke. He agreed with this author of many things but differed in some too.

## **Keywords:**

**Jean Jacques Rousseau – sensitivity- human nature – freedom – education – John Locke**

## Obsah:

1	Úvod.....	9
2	Osobnost Jean Jacques Rousseau .....	11
2.1	Život a dílo .....	11
2.2	Charakteristika doby.....	12
2.3	Filosofické myšlenky Jeana Jacqueese Rousseaua .....	13
2.3.1	Psychologie a noetika .....	14
2.3.2	Etické a náboženské názory.....	15
2.3.3	Politické a sociologické názory .....	16
3	Význam výchovy a pedagogické názory .....	17
3.1	Pojetí estetické výchovy .....	18
3.2	Stěžejní dílo „ <i>Emil čili o vychování</i> “ .....	19
3.2.1	Kniha první.....	19
3.2.2	Kniha druhá .....	22
3.2.3	Kniha třetí .....	24
3.2.4	Kniha čtvrtá .....	25
3.2.5	Kniha pátá.....	27
3.3	Odkaz Rousseaua v současnosti .....	28
4	Inspirace Jeana Jacqueese Rousseaua - John Locke.....	30
4.1	Analogie mezi Rousseauem a Lockem.....	30
4.2	Život a dílo .....	31
4.3	Lockovo chápání pojmu výchova.....	33
4.4	Dílo „ <i>O výchově</i> “ .....	35
4.4.1	Tělesná výchova .....	35
4.4.2	Mravní výchova.....	36
4.4.3	Rozumová výchova .....	37
4.4.4	Pracovní výchova .....	38
4.4.5	Cestování .....	38
5	Závěr .....	39
6	Bibliografie: .....	41



# 1 Úvod

V úvodu mé bakalářské práce Jean Jacques Rousseau a jeho pedagogické myšlení, bych chtěla nastínit její obsah a jednotlivé kapitoly.

Je důležité zdůraznit, že bez pedagogických názorů Rousseauových, nelze pochopit Rousseau jako celek. Bez Rousseaua nelze pochopit ani myšlenkový svět 18. století. Jeho teorie měly mimořádný ohlas a to dokonce celoevropský. Rodiny začaly upravovat své domácnosti podle Rousseauových zásad přirozené a svobodné výchovy. Můžeme říci, že tímto nastala renesance pedagogických hodnot. V Rousseauově osobnosti nacházíme rozpor mezi pedagogickou teorií a jeho osobním životem. Na jedné straně péče o Emila a o jeho čistou duši a na druhé straně jeho vlastní děti, které dal do nalezince a nikdy tak nemohly pocítit vliv idejí svého otce. Romain Rolland píše: „Rousseau sám o sobě je představitelem stránky konstruktivní, kladu nové víry; je zvěstovatelem Republiky. A právě jeho se dovolává francouzská revoluce.“<sup>1</sup>

Práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. První kapitola se věnuje osobnosti Jeana Jacquea Rousseaua, jeho životu a dílu. Následující část charakterizuje dobu, ve které Rousseau žil. Spolu s encyklopedisty tvořil hlavní výchovné proudy, kterými by se měla doba inspirovat. Hlavní myšlenky encyklopedistů byly rozum a vzdělanost na prvním místě. Rousseau se však od tohoto lišil, protože se snažil rozpracovat a vyvýšit přirozený cit a návrat k přirozenému stavu. Závěrečnou částí této kapitoly jsou Rousseauovy filosofické myšlenky.

Druhá kapitola je věnovaná významu Rousseauovy výchovy a jeho pedagogickým názorům. Obsahem jsou jeho výchovné metody, ale i paradoxy v jeho výchově, na které je nutno poukázat. Další část je věnována estetické výchově, kterou Rousseau spojuje s rozvojem smyslového vnímání. Seznámíme se zde i s jeho stěžejním dílem „*Emil čili o vychování*“, které je v historii výchovy ojedinělé. Rousseau sní o společnosti, kde panuje rovnost všech lidí. Svého chovance chce držet mimo vliv společnosti, církve a rodiny. Pro svého chovance tedy vytváří umělé prostředí.

---

<sup>1</sup> Rolland, Romain. „*J. J. Rousseau věčné myšlenky*“. Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1948, s. 9, 10

V souhrnu můžeme říci, že Rousseau se nesnaží vychovat člena nějaké společnosti, ale snaží se vytvořit pojetí nového člověka. Snaží se o rozpracování nových pedagogických otázek, problematiku svobody či autority ve výchově. Poslední částí této kapitoly je odkaz Rousseaua v současnosti. Velkým pokračovatelem Rousseauových metod je waldorfské školství, ale i škola Ellen Keyové.

Poslední kapitola se věnuje Johnu Lockovi, kterým se Rousseau tolik inspiroval, ale se kterým se i v mnohém lišil. Najdeme zde analogii mezi Rousseauem a Lockem a jeho hlavní výchovné myšlenky a názory.

## 2 Osobnost Jean Jacques Rousseau

### 2.1 Život a dílo

Jean Jacques Rousseau se narodil 28. 6. 1712 v Ženevě. Jeho původ je ale francouzský. Matka mu umírá při porodu, a tak se výchovy ujímá otec, který byl hodinář. Později je však nucen opustit Ženevu a malého Rousseaua nechává u příbuzných. Během dospívání si prošel několika řemesly, ale na žádné nebyl dost šikovný. Po čase potkává paní de Warens, u které na nějaký čas bydlí. Roku 1741 poprvé odjíždí do Paříže. Zde poznal prostou, ale šlechtinou Terezii Levasserovou, která mu porodila pět dětí, které Rousseau postupně dal do nalezince. Rousseau našel lásku v hudbě a úspěšně napsal i několik oper jako *Les muses galantes* (galantní múzy) nebo *Vesnický věštec*. Jeho blízkým přítelem byl Diderot, ale přesto, že se mu i v jeho blízkosti mohlo dostat jiného postavení, dal přednost tomu, že si na své živobytí vydělával jako opisovač not.

Velikou změnu v jeho životě přinesl rok 1749, kdy se snažil odpovědět na otázku zadanou Dijonskou Akademií, „...zda obnova věd a umění přispěla k očistě mravní.“<sup>2</sup> Někdy čas se ještě pokoušel o psaní oper, ale později se jeho stěžejním bodem stalo psaní filosofických pojednání a krásné literatury. Začal pracovat na „*Contrat sociall*“ („*Společenská smlouva*“) a na románu v dopisech „*Julies ou la Nouvelle Héloise*“ („*Nová Heloisa*“). „*Společenská smlouva*“ je podle Rousseaua filosoficko-politická úvaha o původu státu, který je výtvozem lidské smlouvy. Právě tímto dílem se stal Rousseau jedním z představitelů Velké francouzské revoluce. Velitel této revoluce Robespierre velice obdivoval Rousseaua. V románu „*Nová Heloisa*“ vypráví formou dopisů tragický příběh lásky. Společnost tato díla velice dobře přijala a tak se Rousseau nebojí dokončit i dílo „*Emile De l'éducation*“ („*Emil, čili o vychování*“). Tento román byl však přijat velmi nepříznivě, protože zde zpochybňoval státní moc i autoritu církve. Kniha byla na rozkaz spálena a na Rousseaua byl vydán zatykač. I když se mu podařilo uniknout, stal se štvancem. Úkryt nalézá u pruského krále i u anglického filosofa Huma a později u přátel ve Francii, kde tráví svých posledních jedenáct let života částečně pod pseudonymy. Po zbytek života trpí pocitem stálého nebezpečí, které v něm vyvolává stihomam. Věnoval se své obhajobě v díle „*Cnofessions*“ („*Vyznání*“), kde se spojuje

---

<sup>2</sup> Röd, W. „*Novověká filosofie II: Od Newtona po Rousseaua*“. Praha: Oikoymenth, 2004, s. 484

tendence k sebelítosti a autostylizace. Rousseau zemřel 2. července 1778 a jsou dohady, zda zemřel na následky mrtvice, či zda se zastřelil. Dodnes není jasné, jaká verze je pravdivá. Je ale zřejmé, že smrt pro něj byla vysvobozením ze života plného pronásledování a výčitek, kterými trpěl celý život.

## 2.2 Charakteristika doby

Osvícenství přineslo nové koncepce vzdělávání. Můžeme ho charakterizovat jako filosofické hnutí, jehož hlavním cílem byla víra v lidský rozum. Hlavní představitel je právě Rousseau spolu s D. Diderotem, D. Humem, F. M. Voltairem atd. Člověk na základě svého poznání chce ovládat přírodu a tak si vytvářet příznivé životní podmínky. Člověk se snaží o ovládnutí přírody ve svůj prospěch pomocí techniky. Tyto změny nenastaly jen tak, ale postupně zrály v 15. a 16. století. Znakem vzdělávání v 18. století se stala linie encyklopedismu, kvůli snaze vložit co nejvíce poznatků do vzdělání. Osvícenství se snažilo o rozvoj všech lidských schopností a přirozených sil člověka. Tato doba věřila, že člověk je schopen osvobodit se od předsudků. Společně s francouzskými encyklopedisty představuje Rousseau významného představitele francouzského revolučního myšlení přesto, že se od nich odlišuje. „...V Rousseauově myšlení můžeme pozorovat vliv rodícího se evropského romantismu s důrazem na koncepty původnosti, čistoty, přirozenosti, neposkvrněnosti přírody oproti nečistotě společnosti a nepravosti kultury.“<sup>3</sup>

Jedním z důvodů proč Rousseauovy myšlenky byly už od doby vydání, tak úspěšné a přetrvávající až dodnes, je fakt, že se snažil rozvést přirozený cit. Pro francouzské racionalisty byl daleko důležitější rozum a vzdělanost. Rousseau se snažil reformovat společnost a toužil po návratu k přirozenému stavu.

Jeden z encyklopedistů Denis Diderot se také snažil o propracované návrhy o výchově, ale nebyly v jeho době uskutečněny. Diderot si na rozdíl od Rousseaua vysoko cenil věd. Dalším encyklopedistou a materialistou v 18. století byl Helvétius, který si jistě zaslouží místo v dějinách pedagogiky. Na rozdíl od Rousseaua vyzdvihoval knihy a nesdílel jeho potřebu negativní výchovy, která oddalovala studium z knih.

---

<sup>3</sup> Kasper, Kasperová. „*Dějiny pedagogiky*“. Grada publishing, a.s., 2008, s. 60

Helvétiovi bylo velmi často vytýkáno, že jen opakuje myšlenky jiných. Velikým ctitelem Rousseaua byl Johann Heinrich Pestalozzi. V jeho názorech na výchovu je obsažen romantismus Rousseauův i racionalismus Kantův. Pestalozziho myšlenky nebyly zrealizovány do všech detailů. Můžeme říci, že byl idealistou, protože věřil, že prostřednictvím výchovy můžeme napravit společnost. Během celého života se snažil o rozvoj obecného školství.

### 2.3 Filosofické myšlenky Jeana Jacquese Rousseaua

Jestliže bychom se zaměřili pouze na filosofické myšlenky Jeana Jacquese Rousseaua, odhalily by nám velice komplikovaného a rozporuplného člověka. Velmi často se svými myšlenkami neřídil ve svém osobním životě, avšak svými názory ovlivnil řadu svých následovníků.

V Rousseauově osobnosti se spojovalo několik talentů dohromady. Měl i výborný hudební sluch. Jako filosof se zapojil do různých problémových okruhů, byl pedagogem, kritikem kultury, filosofem státu a náboženství. Nebyl ale moc dobrým systematikem. Nepodařilo se mu shrnout své myšlenky do nějaké jednotné syntézy, ale zdá se, že o to ani neusiloval. Nešlo mu o to, aby vysvětlil nějakou teorii, ale o vyjádření svého emocionálního postoje. Většinu jeho filosofických idejí si vypůjčil z racionalismu 17. století, z Hobbesovy, Pufendorfovy, Lockovy filosofie státu a práva. „Rousseau ovlivnil literaturu "Sturm und Drang", Goetheho Werther by byl bez Rousseaua nemyslitelný, ale jeho vliv cítíme i u Byrona či Puškina.“<sup>4</sup>

Hlavním heslem Rousseauových názorů je boj. V boji chceme zvítězit, tedy musíme nasadit veškeré síly. Rousseau žil v době, kde na jedné straně stála dogmatická, politicky silná církev, vyžadující slepou poslušnost myšlenek a na druhé straně bylo silné osvícenské hnutí, které staví rozum na první místo a rozvrhuje cit směšnou slabost. Rousseau se staví proti oběma těmto názorům. Žádá svobodu náboženského přesvědčení. Jediným důstojným náboženstvím je pro něj citové spojení s Bohem. S encyklopedisty se staví do sporu, v němž neuznává rozum za nejvyššího soudce, nýbrž osobní cit. Bojuje za nejširší volnost a svobodu v náboženství, politice,

---

<sup>4</sup>Röd, W. „*Novověká filosofie II: Od Newtona po Rousseaua*“. Praha: Oikoymenh, 2004, s. 487

hospodářství, výchově dítěte a lidské důstojnosti. Dobu, ve které žije, považuje za dobu plnou lži a klamu. Svůj boj soustřeďuje proto na upřímnost, jasnost a pravdivost. Hlavním heslem se stává: návrat k přírodě.

### 2.3.1 Psychologie a noetika

Základním rysem Rousseauovy filosofie je rozlišování mezi tím, co je pravdivé, svobodné a jednoduché a mezi tím, co je odvozené, neucelené a složité. Tento rozpor mezi absolutním a realitním označuje Rousseau jako rozpor přírody a kultury. „Jest velký rozdíl mezi člověkem přírodním, žijícím v stavu přirozeném a člověkem přírodním žijícím v stavu společenském. Emil není divoch, kterého bychom poslali na poušť, je to divoch, který má obývat v městech.“<sup>5</sup> Velký důraz klade na sebelásku. Člověk má mít spokojenost na srdci, nehledat uznání jiných. Jedině tak bude volný a svobodný. Fantazii považuje neštěstím pro lidi. Člověk se oddává touhám a slabostem, které nemůže svou vlastní silou uskutečnit, a tak se stává závislým na druhých a nesvobodným. Ve společnosti se utváří samoláska. Člověk se srovnává s jinými a chce dosáhnout nejvyššího uznání. Postavení ve společnosti je ceněno více, než člověk sám. Tak vzniká lež, podvod a násilí.

Původní, přirozený člověk nemyslí. Jen žije a cítí. Vše řídí citem a tím se stává šťastným. Myšlení pro něj představuje neštěstí. Vědy a umění podle Rousseaua zkazily svět, protože se člověk stal závislým na jiných lidech a zbavily ho vnitřního štěstí. Příroda se stává dle Rousseaua měřítkem všeho ostatního. Toto slovo užívá v trojím smyslu: theologickém, přírodovědeckém a psychologickém. Ve významu theologickém ztotožňuje přírodu s Bohem. „Všechno je dobré, jak vychází z rukou původce všech věcí; vše zvrhá se v rukou člověka.“<sup>6</sup> Bůh stvořil vše prosté a čisté. Lidé svým rozumem vše zkazili. V přírodovědeckém významu vylučuje veškerou kulturu a výtvoř lidského rozumu. Přírodní prostředí je pro člověka to správné. Žije zde v mnohem užším styku s faunou a flórou. Psychologický význam slova příroda však považuje za nejdůležitější.

---

<sup>5</sup> Rousseau, J. J. „*Emil čili o Vychování I*“. Praha: Nákladem dědictví Komenského, 1910, s. XCVI

<sup>6</sup> Tamtéž, s. XCVIII

Dle Rousseaua základní životní pud je sebeláska, pud pro sebezachování sama sebe a svědomí jsou člověku vrozeny. Z nich se pak vyvíjí ostatní schopnosti. Rousseau je dualistou. Uznává hmotu a vůli a v člověku tělo i duši. Obhájí existenci duše a její trvání po smrti. Oproti církvi se ujímá hříšného těla. Tímto porovnáním vztahu duše a těla se stal průkopníkem dnešního psychologického paralelismu. Smysly považuje za základ všeho poznání. Tím se stává sensualistou. Dítě do 12 let má žít jen smyslovým životem. Měřítkem všeho je cit. Rozum jen přináší důkazy, které rozhodnutí citu potvrzují.

Vývoj člověka rozděluje do tří kategorií. V první, od narození do 12 let se dítě řídí smysly. Ve druhé od 12- 15 let je vývoj založen na praktickém rozumu a usuzování. Třetí kategorie od 15 let věku je postavena na schopnostech teoretického přemýšlení. Člověk, který musel opustit přírodní prostředí a začal žít na společenském stavu, má hledat prostředky ke šťastnému životu. Mezi tyto prostředky patří i věda a umění. Kultura by měla zachovat harmonii všech schopností. „Ideálem lidské dokonalosti není vědění, nýbrž vnitřní celková harmonie a ušlechtilost duše.“<sup>7</sup>

### 2.3.2 Etické a náboženské názory

Rousseau se svými názory o etice, staví proti církvi i proti osvícenským filosofům. Odvozuje mravní vztahy ze sebelásky a spravedlnosti. „Člověk miluje sebe, vmýšlí se do jiného a miluje v bližním sebe; neučiní nic, čeho by nepřál sám sobě. Sebeláska je vrozena; vůdcem člověka při činech jest vědomí, které jest též vrozeno.“<sup>8</sup> Často se zlému člověku daří dobře a člověk dobrý trpí. Zlom nastane po smrti, kdy dojde k vyrovnání. Zlého člověka začne tížit svědomí.

Náboženský cit odvozuje Rousseau také ze sebelásky. Běh přírody se řídí svými zákony. Cit i rozum se snaží tyto názory pochopit a najít jejich příčinu. „Věřím, že nějaká vůle hýbe Vesmírem a oživuje přírodu.“<sup>9</sup> Rozum dává důvody a vztahy pro to, co srdce cítí jako jistotu. Náboženství považuje za citovou věc, která nám však také teoreticky vysvětluje stvoření světa. Na rozdíl od encyklopedistů nezavrhuje zcela

---

<sup>7</sup> Tamtéž, s. C

<sup>8</sup> Tamtéž, s. CII

<sup>9</sup> Tamtéž, s. CIII

církevní náboženství. Rozebírá kriticky zjevení i náboženství na něm se zakládající. Tato zjevení, předstírající jako slovo Boží, jsou podle něj jen urážkou Boha. Každá církev zneužívá Boha ke svým účelům a má z toho prospěch. Rousseau věřil v křesťanství i bez zázraků. Každý večer čte Bibli. V oblibě měl Písmo svaté a evangelia. Svými názory narazil Rousseau na tuhý odpor církve katolické i protestantské. Pro svoje dílo „*Emil čili o výchování*“, byl vypovězen z Francie i Švýcarska a krutě potrestán.

### 2.3.3 Politické a sociologické názory

Rodina je prvním zárodkem státu. Zřízení a vnitřní život státu vykresluje Rousseau v díle „*Společenská smlouva*“. Odmítá učení Grotiova s Hobbesova, že by se člověk již narodil předurčen k tomu, aby se stal vladařem nebo poddaným. Tvrdí, že všichni lidé jsou si rovni a uznává pouze nerovnost tělesných a duševních sil. Neuznává práva silnějšího. Slabší člověk poslouchá silnějšího z donucení. Jakmile má však sílu, může se této nadvládě úplně zbavit. Lid se musí stát národem. Jednotlivci tohoto národa jsou občané, kteří jsou podřízeni státním zákonům. Jednotlivec se touto smlouvou vzdává přirozené svobody a za ni získává občanskou svobodu a práva na ochranu všech a na ochranu zákonů. Nejlépe se Rousseauovi líbí vláda aristokratická, vláda volená. Čím větší je říše, tím je podle něj menší svoboda a tím silnější musí být vláda, která drží stát pohromadě. Suverenita z lidu nemůže přejít na kohokoliv. Kdyby vladař vydal zákony, nikdo není povinen je dodržovat. Jedině „vůle obecná“ může zákony vydávat. Národ uděluje vladaři mandát. Vladař není pánem národa, ale jen jeho úředníkem. „Moc zákonodárná jest srdcem státu, moc výkonná jest jeho mozkem, který uvádí v pohyb veškeré údy.“<sup>10</sup> Rousseau poukazuje na právo revoluce proti aristokracii či králi, kteří vládou proti zákonům. Ukázal ve svém díle „*Společenská smlouva*“, že veškerá moc pochází z národa, který si má této majestátní moci považovat a nemá jí svěřovat nikomu jinému.

---

<sup>10</sup> Tamtéž, s. CXXII



### 3 Význam výchovy a pedagogické názory

Velký přínos Rousseaua byl hlavně v pedagogice. Svými pedagogickými myšlenkami se zasloužil o nový pohled na výchovu dítěte. Jeho názory se řídily nejen rodiny ve Francii, ale i v ostatních zemích Evropy. Ovlivnily vychovatele, filosofy, umělce i spisovatele. Dokonce i ruská carevna Kateřina II. zakázala tělesné tresty na školách díky jeho pedagogickým myšlenkám.

Rousseau byl jedním z představitelů pedagogického romantismu. Vyzdvihoval sílu citu a funkci lidského srdce. Soustředil svou pozornost do nitra jedince. Jedním z hlavních úkolů jeho pedagogické filosofie je soulad mezi přírodou a výchovou a myšlenka lidskosti.

„Předně je nutno zauvažovat, proč má být člověk, který se rodí dle Rousseaua přirozený, vůbec vychováván, proč potřebuje výchovu- produkt kultury a společnosti, který jej může zkazit? Jestliže se člověk rodí čistý, k čemu je potom nutná výchova?“<sup>11</sup> Rousseau neřeší tento paradox. Dítě se podle něj rodí bez sil a nemůže dělat to, co chce a proto vyžaduje něco víc. V tomto ohledu je pro Rousseau dítě nesvobodné a vyžaduje něčí pomoc, tedy výchovu. Tato výchova má respektovat a následovat přirozený vnitřní rozvoj dítěte v jednotlivých stupních. Do tohoto vývoje nemá dospělý zasahovat, ale pouze ho podporovat. Rousseau vytváří koncept negativní výchovy, který spočívá v tom, že dospělí nezasahuje do vývoje dítěte. Dospělí může pouze kontrolovat nebo pozorovat tento přirozený vývoj. Smyslem toho konceptu je to, že se dítě utváří samo. U Rousseaua můžeme často pozorovat dualitu dítěte a dospělého. „Na jedné straně nezkažené dítě, které stojí „přirozenému stavu“ mnohem blíže, na druhé straně dospělý, který světu dítěte nemůže rozumět, jelikož se oddálil a odcizil lidské přirozenosti, když žije ve stavu občanském.“<sup>12</sup>

Označení „přirozená“ výchova, jak ji formuluje Rousseau je velice problematická a vyžaduje hlubokého zamyšlení. Můžeme říci, že člověk se sice od narození rodí přirozeným, ale po prvním nadechnutí je tvorem společenským a kulturním. S jeho pojetím přírody, ke které měl Rousseau velmi kladný vztah, souvisí i pojetí pedagogiky.

<sup>11</sup> Kasper, Kasperová. „*Dějiny pedagogiky*“. Grada publishing, a.s., 2008, s. 63

<sup>12</sup> Tamtéž, s. 64

Výchova je špatná tehdy, když nebereme v potaz povahu vychovávaného. Podle Rousseaua by pro nás měly být nejdůležitější skutečné potřeby žáka. Správná výchova by měla žáka vést k tomu, aby se postupně začal vzdělávat sám. Přestože výchova má mít v podstatě za úkol jen odstranit překážky v přirozeném rozvoji dítěte „...doporučuje Rousseau občas i manipulaci k tomu, aby se probudily zájmy, které nevznikají spontánně.“<sup>13</sup> Tímto chce říci, že i když nesouhlasí s tímto přístupem, tak existují věci, které až postupem času nabývají na významu.

Rousseau věřil, že každý člověk je od přirozenosti dobrý, ale pod vlivem společenských poměrů a různých okolností, se může vyvíjet negativně. Chtěl, aby dítě bylo vychováno mimo společnost „...a to pochopitelně nikoli proto, aby z něj byl vychován poustevník, ale proto, aby mohl získat onu míru autarkie, jež je předpokladem osobního prosazení při pozdějším vstupu do společenských vztahů.“<sup>14</sup> Rousseau tvrdí, že velmi důležitý je vztah učitele a žáka, který by se měl zakládat na důvěře, úctě a sympatii. Vychovatel bude úspěšný tehdy, pokud bude mít u svých žáků autoritu.

### 3.1 Pojetí estetické výchovy

V Rousseauově pedagogice je estetický rozvoj spjat s rozvojem smyslového vnímání, který je velmi důležitý v životě dítěte převážně od dvou do dvanácti let. S rozvojem zraku souvisí výtvarná výchova. Rousseau tvrdí, že kreslením si bystříme zrak a máme obratnější ruce. Žák a učitel by měli být na podobné úrovni, aby spolu mohli soutěžit. Postupným pozorováním přírody si žák zapamatuje určité tvary a skutečnosti a později bude moci kreslit i z paměti.

S rozvojem sluchu souvisí zase hudební výchova. Děti by měly zpívat písně, které se hodí k jejich věku a jsou pro ně skládané. Zpěv pečuje o kvalitu hlasu, o cit pro harmonii a rytmus. Hudbu bychom neměli jen vyučovat ale tvořit. Pokud umíme hudbu skládat, tak postupně můžeme dospět k velmi dobré znalosti hudby.

Literární výchovu sleduje Rousseau až v období dospívání. „Jeho záporný vztah ke knize, který byl důsledkem jeho odmítavého stanoviska k současné kultuře, vede

---

<sup>13</sup> RÖD, W. „*Novověká filosofie II: Od Newtona po Rousseaua*“. Praha: Oikoymenh, 2004, s. 500

<sup>14</sup> Tamtéž, s. 500

k tomu, že se i beletrie dostává do žákových rukou až v závěrečné etapě výchovy, kdy jde o to vypěstovat vkus.<sup>15</sup> Rousseau se opírá o antickou literaturu, které dává přednost před současnou hlavně proto, že má bližší vztah k přírodě.

### **3.2 Stěžejní dílo „*Emil čili o výchování*“**

„Toto dílo má v dějinách pedagogiky stejný význam jako Komenského „Velká didaktika“, která však byla oceněna až 200 let po svém vzniku, zatímco Emil vyvolal čtenářský zájem, ale i odpor ze strany vlády a církve, již v roce vydání.“<sup>16</sup> Toto dílo je v historii výchovy ojedinělé obsahově i formálně a je považováno za pedagogický román. Emil není soubor receptů na výchovu, ale studnice nápadů a hlubokých myšlenek o výchově.

Pedagogické dílo „*Emil čili o výchování*“ se zabývá výchovou a je to Rousseauovo stěžejní pedagogické dílo. Emil je chlapec, který byl dán do opatrování a je vychováván uprostřed přírody a daleko od civilizace, aniž by tušil, že nějaká společnost a civilizace existují. V knize najdeme mnoho pedagogických pouček, rad a metod. Dílo je rozděleno do čtyř knih a každá odpovídá jinému věku. Pátá kniha je věnována výchově budoucí Emilovy manželky. Emil je vychováván ve vzoru přirozenosti a s jeho družkou Žofií mají založit společnost přirozených stavů s přirozenými lidmi. Jedná se o manifest výchovy přirozeného člověka, o konstrukci přirozeného stavu a o problém tzv. „přirozené výchovy“.

#### **3.2.1 Kniha první**

Obsahuje pokyny pro výchovu v útlém dětství (do dvou let). Pozornost je zaměřena na dodržování zásad správného tělesného vývoje a hygieny. Kniha obsahuje cenné pokyny pro krmení, otužování, první krůčky, počátky slovního projevu dítěte. Emil je však vychováván mimo rodinné prostředí. Má tak být odstraněn záporný vliv feudální společnosti na jeho vývoj. Na svět přichází dítě slabé, potřebuje pomoc a schopnost úsudku. Všechno, čeho se nám při narození nedostává a bez čeho se jako

---

<sup>15</sup> Jůva, Vladimír. „*Estetická výchova, jeho vývoj, pojetí, perspektivy*“. Brno: Paido, 1995, s. 10

<sup>16</sup> Cipro, M. „*Průvodce dějinami výchovy*“. Praha: Panorama, 1994, s. 186

dospělí neobejdeme, nám dává výchova. Této výchovy se nám dostává od přírody, od lidí i od věcí. Výchova přírodní na nás vůbec nezávisí, výchova věcmi jen do jisté míry. Jen výchovu pocházející od lidí máme ve své moci. Není však vždy plně úspěšná. Musí nám přát štěstí, neboť souhrn potřebnou k dosažení úspěchu nám nemůže nikdo zajistit.

Nejvíce záleží na počáteční výchově, která přísluší nepopíratelně ženám. Je jim péče o dítě bližší, než mužům. Každá matka si přeje, aby její dítě bylo šťastné. Neužívá-li však správných prostředků, je jí třeba poučit.

Rousseau tvrdí: „Výchova veřejná neexistuje již a nemůže existovati; neboť, kde není vlasti, tam nemůže již býti občanů.“<sup>17</sup> Koleje nepovažuje za veřejná výchovná zařízení. Nepočítá ani výchovu společenskou, která utváří jen lidi rozpolcené, kteří na pohled dělají vše pro celek, ale zatím se z toho těší jen sami. Ještě zbývá i výchova domácí nebo přírodní. K čemu by však byl dobře vychovaný člověk, který by nežil ve společnosti lidí?

Ve společenském zřízení, kde má každý vyznačené své místo, má být vychováván právě pro to, které mu připadne. Výchova prospívá jen potud, pokud se osud dítěte bude shodovat s povoláním, které mu rodiče určí. V dobrém společenském zřízení jsou si všichni lidé rovni. Jejich společným povoláním je poslání člověka. Chce žáka naučit žít. Rousseau píše v *Emilovi*: „Ten z nás, kdo dovede nejlépe snášeti slasti a strasti tohoto života, jest nejlépe vychován: z toho následuje, že pravá výchova nezáleží ani tak v předpisech, jako spíše ve cvičeních.“<sup>18</sup>

Naším prvním vychovatelem je kojná. O povinnosti žen postarat se o kojné není pochyb. Mateřská péče se nedá ničím nahradit. Děti, které vlastní matka nekojila a dala je do péče kojné, mají častěji raději svou kojnou a k vlastní matce pociťují jen milost. Některé matky si ze svého dítěte udělají modlu a chrání ho před nepříznivými vlivy. Tím prodlužují jeho dětskou slabost až do zralého věku. Tak, jako je matka pravou chůvou, tak i otec je pravým vychovatelem. Děti vychované v pensionátech, kláštřích a po kolejích si odnášejí svou lásku jinam a přinesou jim návyk nelnout k ničemu. Kde není důvěrný život mezi rodiči, uchylují se k nemravnostem, aby si za ně poskytl

---

<sup>17</sup> Rousseau, J. J. „*Emil čili o Vychování I*“. Praha: Nákladem dědictví Komenského, 1910, s. 10

<sup>18</sup> Tamtéž, s. 12, 13

náhradu. Velmi důležité jsou schopnosti vychovatele. První vlastnost, která je velmi důležitá, aby to nebyl člověk, který se dá zaprodat. Vychovatel je vznešená duše. Musí to být buď otec, nebo osobnost, která je víc, než člověk. Dítě, které se narodí, by se nemělo vázat do povijanů a zavinovaček. Má se mu nechat volnost pohybu. Jedině tak bude dítě sílit.

První prožitky dítěte jsou citové. Vnímá jen bolest a slast. Protože zpočátku nemohou chodit ani hmatat, trvá jim poměrně dlouho, než si vytvoří prožitky představováním. Dítě má mít obličej obrácený ke světlu, ale musí si i zvykat na tmu. Jinak jakmile se ocitne ve tmě, začne plakat a křičet. Důležité je otužování. Chladný vzduch děti posiluje a naopak teplý vzduch je oslabuje. Kolébka není pro dítě vhodná. Dítě si nemá přivyknout jíst a spát vždy ve stejnou dobu. Má si i zvyknout, že někdy může zůstat samo ve dne či v noci. Dítě máme vést, aby si vážilo své svobody, dokázalo ovládat i upevňovat svou vůli. Důležité je dbát na pozornost ve výběru věcí, které dítěti ukazujeme. Mnohdy se dítě nových věcí bojí. Jakmile mu však zevšední, strach překoná.

Rousseau píše v Emilovi: „Jediný zvyk, který se má dítěti trpěti je, aby si nic nezvykalo. Nenoste je na jedné ruce více než na druhé, nenavykejte je, aby podávalo jednu ruku více než druhou, a aby užívalo ji častěji, aby chtělo jísti, spát, jednati v tutéž hodinu, aby nemohlo zůstat samo ani ve dne ani v noci.“<sup>19</sup>

„První pláč dětský je prosbou; stává se záhy rozkazem, nejsme-li na stáži; nejdříve děti si dávají pomáhati, pak se dávají obsluhovati.“<sup>20</sup> Nedá-li se pozor, stane se brzy rozkazem. Jakmile dítě žádá něco, co vidí a co mu můžeme dát, přenesme jej raději k předmětu, než předmět k dítěti. S růstem nám přibývají síly. Stáváme se méně neklidnými a uzavíráme se do sebe. Děti nemají nadbytek sil. Jejich síla jim nestačí na vše, co od nich příroda vyžaduje.

První zásada jeho výchovy tkví v tom, že se musí dětem dovolit, aby použily veškerou sílu, co jim dává příroda, ale nezneužily ji. Zásada druhá spočívá v tom, že jim musíme pomáhat a donést jim, čeho se jim nedostává. Třetí zásada je založena na tom,

---

<sup>19</sup> Tamtéž, s. 44

<sup>20</sup> Tamtéž, s. 49

že veškerá poskytovaná pomoc se má omezit jen na to, co je skutečně prospěšné. Čtvrtá zásada je pozorně studovat řeč a gesta dětí, abychom rozpoznali, které přání vyplývá z jejich přirozenosti a které z nějakého nápadu. „Omezte tedy co možná nejvíce slovník dítěte. Je to velmi velká chyba, má-li více slov, než představ a umí-li vyjmenovat více věcí, než si jich dovede mysliti.“<sup>21</sup> Smyslem těchto zásad je, abychom dítěti poskytli více volnosti a méně nařizování. Tím se naučí i větší samostatnosti. Mnohem lepší je i proto výchova dětí na venkově, než ve městě. Slovník dítěte má být omezen pouze na slova, která má spojeny s určitou představou. Jedině tak dítě uvažuje správněji a nedopouští se omylů, které i v budoucnu mohou ovlivnit myšlení člověka.

### 3.2.2 Kniha druhá

Pojednání o výchově Emila v období od 2 do 12 let. Je soustředěna především na rozvoj smyslových orgánů. Velkou pozornost věnuje rozvoji hmatu. Omezuje rozvoj rozumu jen na pozorování života v přírodě a lidském okolí. První knihou v rukou Emila je obrazně řečeno „Kniha přírody“. Využívaná je ve výchově metoda přirozených následků a kladných příkladů. V rozvoji pedagogických idejí je toto období mimořádně významné. Je zde druhý mezník života, kde jedna řeč (pláč) vystřídala druhou řeč. Děti již tolik nepláčou, o své potřeby si dokážou požádat. Rousseau radí nechat příliš choulostivé a citlivé děti vyplakat. Až přestanou plakat, teprve potom můžeme přijít k dítěti. V případě úrazu, kdy si dítě způsobí zranění má vychovatel přistupovat s klidem. Neklid vychovatele zbytečně zhoršuje citový stav dítěte.

Velmi důležitá je svoboda, kterou máme svým dětem ponechávat. Mnohdy musí pocítit i trochu nepohodlí, abychom ho připravili na některé trampoty, které bude muset v budoucnu někdy snášet. Rousseau píše: „Vidím malé uličníky hrát si ve sněhu, jsou modří a zkřehlí a sotva mohou hýbat prsty. Záleží jen na nich, aby se šli ohřát, ale oni toho nečiní, kdybychom je k tomu donutili, cítili by stokrát více krutost přinucení, nežli cítí krutost zimy.“<sup>22</sup> Přirozenost člověka je v tom, že musí poznat i malé zlo, aby poznal i velké dobro. Vede-li se mu příliš dobře po stránce tělesné, kazí se po stránce mravní. Člověk, který by nepoznal bolest, nepoznal by ani lidskou něhu, pocit slitování, jeho srdce by nic nedojalo.

---

<sup>21</sup>Tamtéž, s. 60

<sup>22</sup>Tamtéž, s. 75

Dítě se nemá ponaučovat slovy, ale jedině zkušeností. Nemají se mu ukládat žádné tresty, neví co je provinění. Dítě nemáme nutit k omluvě. Ono neví, že nás může urazit. Jeho činy postrádají mravní charakter. Nezná co je mravně závadné a proto ho nemůžeme za to trestat.

Nejdůležitější pravidla hry zní: „Čas nezískávat, ale ztrácet.“ „Nejnebezpečnější částí lidského života je doba od narození až do dvanáctého roku.“<sup>23</sup> V tomto období vznikají zárodky omylů a neřestí. Nemáme ale prostředky jak je odstavit. Musíme se vyvarovat citů, které by se dostavily dříve, než je může dítě posoudit. Abychom předešli vzniku zla, nespěchejme s konáním dobra. Každý odklad považujeme za prospěšný. Při naší výchově musíme dbát na to, že každé dítě je jinak duševně zralé. Ve vyučování nesmíme spěchat a být zbrklí. Na dítě nechejme působit dlouhou dobu přírodu a teprve potom nastupme místo ní.

Studium cizích jazyků v tomto věku není vhodné. Dítě je málokdy zvládne. Rousseau za ještě větší chyby v tomto věku považuje studium dějin. Paměť a úsudek čerpá dítě z věcí, které ho obklopují a které dokáže vnímat. Nejspolehlivější poznatky jsou poznatky získané hmatem. Hmat nám podává i vědomosti nutné k naší sebezáchově. „Jakkoli hmat jest onen smysl, jehož nepřetržitě užíváme, zůstávají jeho soudy přece, jak jsem již řekl, nedokonalejší a hrubší než soudy kteréhokoli z ostatních, ježto k jeho užívání stále pojíme také užívání zraku, a poněvadž oko dosahuje předmětu dříve než ruka, soudí duch téměř vždy bez ní. Za to však jsou úsudky hmatu nejspolehlivější, právě poněvadž jsou nejomezenější.“<sup>24</sup> Dobře vycvičený hmat může nahradit i zrak a do jisté míry i sluch. Velmi důležitý je tělesný pohyb, v kterém nemáme dítě nijak omezovat. „Geometrie jest pro mého žáka jen uměním užívati pravítka a kružidla; nesmí ji zaměňovati s kreslením, kde nebude užívati ani toho ani onoho nástroje.“<sup>25</sup> Tím chce říci, že geometrie nemá být založena na poučkách, ale má vycházet z praktické práce s obrazci.

---

<sup>23</sup> Tamtéž, s. 85

<sup>24</sup> Tamtéž, s. 150

<sup>25</sup> Tamtéž, s. 161

Čich se nemá v útlém věku nijak zvlášť rozvíjet, neboť dítě ještě nemá dost zkušeností a jeho představivost není pro dojmy příliš citlivá. Velkou chybu v tomto období dělá vychovatel, který nutí dítě k přílišnému učení se vyučovací látky nazpaměť. Dítě mnohdy ani látku nerozumí, a tudíž není pro něj žádným přínosem. Dlouhé vyučování pozornost dětí unaví. Emil žil životem dítěte a byl přitom šťastný a svobodný, jak mu to jeho přirozenost dovolovala. Nebyl připraven o nic, čím ho příroda obdařila.

### 3.2.3 Kniha třetí

Tato třetí kniha se zabývá výchovou Emila od 12 do 15 let. Soustředěna je na výchovu rozumovou. Rousseau nás zde seznamuje se zásadními metodikami a pokyny k výchově, k práci, kterou provádí v truhlářské dílně. Nezapomíná i na elementární zásady jiných řemesel. Zabývá se zde podrobněji obrazem vzdělání. Zdůrazňuje přírodní vědy a vylučuje ze vzdělání náboženství. Jsou zde pokyny týkající se názornosti, vycházek do přírody, rozhovoru učitele a žáka. Užívá zásady přirozené výchovy a uplatnění svobodné výchovy. Ve své výchově opomíjí učebnice a knihy. Jedinou knihou, s kterou se v tomto období seznamuje Emil, je kniha D. Defoa „*Robinson Crusoe*“.

Tak Emilovo období nazývá třetím stupněm dětství. Je to nejcennější období života, jehož čas je velmi krátký a tudíž ho musíme dobře využít. Není to ještě doba pohlavního dospívání. Ve svém učení využívá vychovatel Emila zásadu analýzy a syntézy, které se navzájem potvrzují. Vychovatel trochu vede v učení svého žáka, ale nechává ho pracovat samostatně. Chybu mu neprozrazuje, čeká, až ji žák sám odhalí a chybu si opraví sám. Nechce žáka zbytečně zahlcovat množstvím učební látky. Chce, aby vše správně a jasně pochopil. Nemá rád slovní výklady. Mladí lidé při nich nedávají pozor a nic si z toho nepamatují. Učí žáka vše z praktického života, kde žák čerpá ze svých zkušeností a pozorování. Vede Emila, aby se vyučil nějakému řemeslu. Nejraději by to mělo být řemeslo truhlářské. Žák by měl chodit jednou nebo dvakrát do truhlářské dílny a strávit celý den u mistra. „Řemeslník je závislý jen na své práci, je právě tak



svoboden, jako rolník je otrokem, neboť tento jest vázán na své pole, jehož úroda závisí na libovůli jiného.“<sup>26</sup>

Emil má jen přirozené a čistě přírodní vědomosti. Nezná co je slovo morálka, metafyzika a dějiny. Zná podstatné vztahy člověka k věcem, ale neví nic o vztahu člověka k člověku. Umí jen málo zevšeobecňovat a tvořit abstraktní pojmy. Poznává abstraktní prostor prostřednictvím geometrických tvarů a abstraktní pojem mnohosti pomocí algebraických znaků. Nesnaží se poznat věci v jejich podstatě, ale jen ve vztazích, které ho zajímají. Neznámé věci posuzuje podle toho, jaký mají vztah k jeho osobě.

Emil je pracovitý, klidný, trpělivý, vytrvalý a velmi odvážný. Málokterá bolest se ho dotkne a dovede ji snášet trpělivě. O smrti ještě toho moc neví, ale bere ji jako přírodní zákon nutnosti. V lidské společnosti je osamocen. Spoléhá sám na sebe a myslí si, že nemá k nikomu žádnou povinnost. Je zdravý, bez vášní, svobodný a šťastný.

### 3.2.4 Kniha čtvrtá

Čtvrtá kniha se zabývá výchovou Emila od 16 do 20 let. Je soustředěna především na složité problémy mravního formování chlapce, který je vychováván již v městském prostředí. V knize jsou obsaženy úvahy a metodické pokyny týkající se výchovy srdce, dobrých citů, úsudků i dobré vůle. Směřují k výchově člověka v demokratické a humanistické společnosti. Kniha také obsahuje „*Vyznání víry vikáře savojského*.“ Rousseau má na mysli mladého kněze, kterého poznal v Turíně v roce 1729 při přestupu ke katolické církvi. Ve „*Vyznáních*“ o něm mluví s největší úctou. Proticírkevní postoj, který Rousseau v této kapitole zastává však ústí v kompromis, když vede Emila k poznání „nejvyššího rozumu“, který stvořil svět a přírodu.

V tomto věkovém období se mění nejen povaha chlapce, ale i vzhled, hlas a objevují se bouřlivé pocity z přítomnosti ženy. „Jedno pohlaví přitahuje k sobě druhé.“<sup>27</sup> V šestnácti letech už chlapec ví, co znamená bolest, protože ji už sám pocítil.

---

<sup>26</sup>Tamtéž, s. 229,230

<sup>27</sup> Rousseau, J. J. „*Emil čili o Vychování II*“. Praha: Nákladem dědictví Komenského, 1911, s. 8

Stěží ale ví, že i ostatní trpí stejně. Jakmile se však při rozvoji smyslů rozvíjí i jeho obrazotvornost, začnou ho dojímat i jejich nářky a pociťuje jejich bolesti.

Vychovatel má svému žáku vštěpovat lásku ke všem lidem, hovořit o lidstvu s láskou, se soucitem, ale nikdy s pohrdáním. Člověk nemá nikdy člověka znevažovat. Nemáme v žáku vzbuzovat marnivost, soupeření, touhu po slávě, protože taková přirovnání se nikdy neobejdou bez pocitu nenávisti k těm, kteří s námi závodí o prvenství.

Je třeba vybírat pečlivě společnost, zaměstnání i zábavy, které je dojmou, aniž by ji sváděly. Vychovatel si přeje, aby společnost mladého muže byla tak vybraná, aby měl o těch, kteří s ním žijí dobré mínění. Je třeba, aby poznal, že člověk je od přirozenosti dobrý, ale že i mnohdy společnost lidí kazí a znemravňuje. Důvěra, kterou má žák ke svému vychovateli, musí spočívat na autoritě rozumu, na převaze vědomostí a na přednostech, které je mladý člověk schopen pochopit. Vychovatel musí být dobrým diplomatem. Upozorňuje žáka na jeho špatné sklony dříve, než se dopustí chyb. Ale když se jich již dopustí, už mu je nevytýká. Rozsvítil by v něm zbytečně jeho marnivost a utvrdil jeho odpor.

#### **3.2.4.1 „Vyznání víry savojského vikáře“**

„Vyznání víry savojského vikáře, které je náhle vsunuto do IV. Knihy Emila, tvoří jakoby oddělené dílo. Svou plností s vroucností těchto šedesát stránek významně osvětluje a projasňuje Rousseauův život a filosofické a náboženské myšlení 18. století.“<sup>28</sup> Rousseau mluví o odporu, který měl proti encyklopedistům, jeho kolegům, vášnivým misionářům ateismu a vládychtivým dogmatikům a doznává, že nikdy nepřijal jejich neblahou doktrínu. Nechce tímto vyznáním nikoho přesvědčovat, pouze chce vyložit, co si od svého srdce myslí. Každý člověk má vrozený smysl pro spravedlnost a ctnost a podle toho posuzuje jednání své i ostatních. Tento vrozený smysl nazývá svědomím. „Začal hledat svou vlastní filosofii. Byl to práce krušná a často byl blízko tomu, že se jí vzdá. Přece však vytrval.“<sup>29</sup> „Toto dílko probudilo hněv

---

<sup>28</sup> Rolland, Romain. „J. J. Rousseau věčné myšlenky“. Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1948, s. 93

<sup>29</sup> Tamtéž, s. 93

katolíků i protestantů a vyneslo autorovi jejich pronásledování, nečekané ozvěny v srdcích následujících generací.“<sup>30</sup>

### 3.2.5 Kniha pátá

Pátá kniha je věnována výchově Žofie a sňatku první manželské dvojice nové společnosti. Výchova Žofie je soustředěna zejména k přípravě budoucí matky a udržovatelky domácnosti. Především tak přispívá žena k utváření a udržení rodinného štěstí. Menší pozornost věnuje rozumové výchově.

Emil se stal mužem a nebylo dobré, aby byl samotný. Jeho družkou bude Žofie, která bude mít vše, co patří k přirozené povaze lidského rodu a jejího pohlaví. Jedině tak splní svou úlohu po stránce tělesné i mravní. Žena je především stvořena k tomu, aby se muži líbila. I muž se má ženě líbit. Není to však taková nutnost. Jeho hodnota spočívá v jeho moci a síle. Není to zákon lásky, ale zákon přírody. Žena má být příjemná a muži podmaněná.

Ve výchově děvčat je třeba dbát na to, aby měla vždy co dělat. Zahálka a neposlušnost jsou jejich nejnebezpečnější vady. Mají být tedy pracovitá a bdělá a mají si zvykat ostýchavému jednání. Záliba v módě svědčí jen o špatném vkusu. Důležitý je upravený zevnějšek. Každá žena se však líbí jen vlastní osobou. Čím je žena zdrženlivější, tím musí být obratnější. A to dokonce i v jednání se svým manželem. Žena se musí naučit využít city muže. Svými pohledy a gesty vzbudit v mužovi pocity, které si přeje, aniž se zdá, že na něco takového vůbec myslela. Žena umí lépe číst v lidských srdcích, je bystřejší.

Všechny národy, které vznikaly dobrými mravy, si žen vážily. Názor ženy musí pro muže mnoho znamenat. Měli bychom ženám vylíčit, jak vypadá čestný a pořádný muž a jak ho mají poznat a milovat. Žofie je žena, která je srdečná a neobyčejně citlivá. Má bujnou fantazii. Povahově je přístupná, ale náladová. Obličej má běžný, ale příjemný. Její postava je dobře tvarovaná, pleť bílá. Její pohled je něžný a výraz dojemný.

---

<sup>30</sup> Rousseau, J. J. „*Emil čili o Vychování II*“. Praha: Nákladem dědictví Komenského, 1911, s. 94

Emil je k Žofii připoután rodící se vášní. V jeho srdci vzniká láska. Vychovatel nechává volný průběh jeho citům a lásku mu dopřává. Emil se snaží naučit Žofii všemu, co sám umí. Dává jí hodiny filosofie, fyziky, matematiky, dějin a všeho co dobře zná. Žofie se s radostí všemu oddává a něco si z toho zapamatuje. A tak je Emil šťastný.

Umění myslet není ženám cizí, přesto však stačí, mají-li o vědách založených na rozumovém uvažování jen zcela skutečnou představu. Žofie dosahuje nejvyšších úspěchů v mravní výchově a v otázkách vkusu. Oba mladí milenci se na svých schůzkách baví i o náboženství. Vychovatel musí dbát na to, aby i v dospělosti si žák udržoval všechny dobré návyky z dětství. Tak bude účinek šťastné výchovy působit po celý žákův život. Vychovatel přeje Emilovi štěstí. Je to touha každé cítící bytosti. Každý je hledá a nikdo nenachází. Vychovatel věděl, že pokud učiní Emila šťastného, bude i on sám šťastný.

### 3.3 Odkaz Rousseaua v současnosti

Podobné názory jako měl Rousseau, můžeme spatřovat ve waldorfském školství. Tato reformní pedagogika navazuje na pedagogické dědictví Jean Jacquese Rousseaua. Waldorfská škola klade důraz na individualitu jedince a na svobodný a přirozený rozvoj. Toto alternativní pojetí výchovy nalezneme převážně v severských zemích. Hlavním představitel této výchovy se stal filosof Rudolf Steiner. Kládí důraz na napodobování a vzor, hlavně pro věk do sedmi let. „Dítě napodobuje vše ve svém fyzickém okolí a napodobováním se jeho fyzické orgány slévají do forem, které již zůstanou trvalé.“<sup>31</sup> Nepatří sem jen hmotné prostředí, ale vše, co se odehrává v okolí dítěte. K tomu patří také morální a nemorální chování. V tomto období řídíme dítě tím, co sami děláme a ne napomínáním. Řeč a učení spočívají v napodobování toho, co dítě vnímá svými smysly. Radost, která panuje v okolí dítěte, je jednou z mnoha sil, které vytvářejí jeho fyzické orgány. Paměť v předškolním věku příliš nezatěžujeme. Teprve až po sedmém roce se začíná rozvíjet myšlení i když je ještě dětské. Dítěti neuvádějme důvody a ospravedlnění jako dospělému. Náš osobní úsudek ustává až kolem patnáctého věku. V raném dětském věku musíme rozvíjet hudební

---

<sup>31</sup> Gruneliusová, Elisabeth. „Výchova v raném dětském věku“, nakladatelství Baltazar, 1992, s. 41

a eurytmické vlohy dítěte. V sedmi letech probíhá úplný převrat v prožitcích dítěte. „Nastupuje snaha jednat a myslet jako ostatní lidé, které dítě pokládá za autority a kteří podle jeho názoru správně myslí a jednají.“<sup>32</sup> Snaha o napodobování autorit přetrvává asi do desátého roku. Vděčnost je základní ctnost dětí od narození až do sedmi let. „Pokud jsme v prvním životním období rozvinuli vděčnost, potom se snadno mezi sedmým a čtrnáctým rokem rozvine to, co musí ovládat život člověka: láska. Láska je hlavní ctnost druhého období lidského života.“<sup>33</sup> Teprve potom vzniká ten nejnvtřnější lidský impuls - povinnost.

Hlavním cílem waldorfského školství je rozvoj přirozenosti žáka na duchovním základě a rozvoj těla a jeho funkcí spojených s motorickou dovedností. V dítěti se má utvářet vnitřní nezávislost na okolním světě a upevňovat sebedisciplína a individualita. Rozvíjí se citění, emocionální rovnováha a všechny formy myšlení.

Rousseauem se výrazně inspirovala i švédská spisovatelka Ellen Keyová. Prosazovala svobodnou a přirozenou výchovu. „Keyová v rousseauovském duchu vyzývá, aby vychovatel nechal jednat samu přirozenost dítěte a nevměšoval se do jeho vývoje, který má pouze podporovat a přitom vytvářet dítěti nejlepší situace a podmínky k rozvoji.“<sup>34</sup> Výchova by měla dbát na to, aby byla v souladu s přírodou. Vychovatel by tedy měl dát dětem svobodu a nevnucovat jim zvyky dospělých. Děti by se měly učit prostřednictvím zkušeností ze života a ne podle uměle vytvořených čítanek a učebnic. Keyová a její školy se soustředily na výuku zpěvu, tance a ručních prací v menších skupinkách. Keyová a různí pedagogičtí reformisté čerpají z úvah o přirozeném rozvoji dítěte. Jde jim především o specifické zvláštnosti dítěte a nikoli o požadavky společnosti. Spis Ellen Keyové „*Století dítěte*“, se stal programem hnutí nové výchovy a ovlivnil výchovu ve 20. století.

---

<sup>32</sup> Tamtéž, s. 47

<sup>33</sup> Tamtéž, s. 48

<sup>34</sup> Tamtéž, s. 111

## 4 Inspirace Jeana Jacquese Rousseaua - John Locke

Rousseaua v jeho pedagogických myšlenkách ovlivnila řada filosofů. Velmi často čerpal z děl Platona, Komenského a Locka. Proto se v této části své práce zaměřuji na pedagogický přínos Johna Locka, na kterého Rousseau navazoval, ale kterého i často kritizoval. Největší rozdíl mezi těmito mysliteli je v cílech jejich výchovy. Locke se snažil vychovat mladého gentlemana, který bude mít své místo ve vyšší společnosti a Rousseau se soustředil na výchovu přirozeného, prostého člověka. Tito dva filosofové Rousseau a Locke se sice nemohli za svůj život setkat, jelikož Locke umírá osm let po Rousseauově narození, ale je nesporně jasné, že Rousseau se tímto autorem v mnohém inspiroval.

### 4.1 Analogie mezi Rousseauem a Lockem

V pedagogickém myšlení Johna Locka můžeme nalézt shody s pedagogickým myšlením Jean Jacquese Rousseau, i když v některých úvahách se rozcházejí. Rousseau upozaduje rozumové vnímání v duchu romantismu daleko více, než Locke. I když Rousseau pokračuje v některých částech Lockových myšlenek, tak se s ním i určitým způsobem liší. „Tento rozdíl v pedagogickém myšlení Locka a Rousseaua, přestože oba jsou řazeni k představitelům na rozumu založeného proudu evropského osvícenství, spočívá zejména v Rousseauově konceptu výchovy založeném již v duchu evropského romantismu.“<sup>35</sup> Locke chce vychovat občana s dovednostmi a znalostmi pro život občanský a chce jemu a jeho rodině zajistit důstojný život. Rousseau spíše upřednostňuje volnost a svobodu člověka v přirozeném stavu, jež se stane základem pro výchování nové společnosti. Rousseau tedy nabízí pojetí výchovy člověka a společnosti, která se zakládá na společenské smlouvě. „Rousseau se mnohem více obrací k čisté přirozenosti člověka, kterou nachází právě u dítěte. Jejím rozvojem vytváří možný způsob nápravy „zkažené“ společnosti.“<sup>36</sup>

V duchu osvícenství zdůrazňují hlavně přínos výchovy pro člověka i společnost. Locke spoléhá zejména na sílu zkušenosti a rozum při praktikování svých výchovných zásad, kdežto Rousseau se nechá vést citem a z nitra své duše vytváří „přirozenou

---

<sup>35</sup> Kasper, Kasperová. „*Dějiny pedagogiky*“. Grada publishing, a.s., 2008, s. 40

<sup>36</sup> Tamtéž, s. 40

a svobodnou výchovu“, která se stane významnou pro evropské pedagogické myšlení. „Oba autory tak můžeme pokládat za „zvěstovatele“ společenských a kulturních změn v jejich zemích. Locke se stal jejich svědkem i spolutvůrcem, také Rousseau je pokládán za otce Velké francouzské revoluce, který zemřel v její předvečer.“<sup>37</sup>

Podle Locka bychom měli opustit přirozený stav, protože právě ten má náklonnost ke společenskému životu. „Stav občanský mu pak představuje svobodný a důstojný život člověka, jenž zaručuje jeho seberealizaci, tak i ochranu jeho osoby a majetku. Naopak Rousseau se chce do přirozeného stavu navrátit a opustit nesvobodu stavu občanského danou, kromě jiného, nesvobodou majetkovou.“<sup>38</sup> Locke tvrdí, že člověk je tím, čím je díky výchově, protože se rodí jako „Tabula rasa“ a právě výchova z něj utváří člověka. Dle Rousseaua se člověk rodí přirozený a společnost ho kazí. Úkolem jeho výchovy je ochránit člověka před společenským zlem.

## 4.2 Život a dílo

John Locke je považován za nejdůležitějšího předchůdce osvícenství v oborech jako teorie poznání, politické filosofie, filosofie náboženství, ekonomie, pedagogiky. Narodil se roku 1632 ve Wringtonu u Bristolu. Vyrůstal v prostých poměrech a jeho výchova byla v puritánském duchu. V patnácti letech začal navštěvovat školu ve Westminsteru, která působila v anglikánském duchu proti puritánským vlivům. Od roku 1652 studoval v Oxfordu filosofii, později se ale jeho zájem přenesl na lékařství a přírodní vědy. Po neúspěšném plánu nastoupit na akademickou dráhu, přijal nabídku lorda Ashleaye, pozdějšího hraběte ze Shaftesbury, aby se stal jeho soukromým lékařem. „Od roku 1667 působil Locke v rodině Ashleyových nejen jako lékař, nýbrž také jako vychovatel syna a později vnuka lorda Ashleaye. V Londýně byl ve spojení s předními vědci, jakými byli R. Boyle a T. Sydenham, s nimiž se seznámil již dříve. V roce 1668 z něj učinila Královská společnost svého člena.“<sup>39</sup>

Na základě jeho učitelské činnosti v šedesátých letech vznikl spis „*Dvě pojednání o vládě*“ („*Two tracts on Government*“), který ukazuje Locka jako zastávce

---

<sup>37</sup> Tamtéž, s. 59

<sup>38</sup> Tamtéž, s. 64

<sup>39</sup> Röd, W. „*Novověká filosofie II.: Od Newtona po Rousseaua*“. Praha: Oikoymenh, 2004, s. 34

konzervativně-autoritářských idejí, od kterých se ale později odvrátil, jak můžeme vidět ve spise „*Pojednání o toleranci*“ („*Essay Concerning Toleration*“) „V dopise o toleranci Locke žádal o náboženskou toleranci na základě toho, že žádný člověk od přírody není vázán k žádné jednotlivé církvi nebo sektě... Místo toho církevní člen patří k svobodné a dobrovolné společnosti s vlastními právy, které musejí být řízeny následovníky, ke kterým zákony náleží jen samy v sobě.“<sup>40</sup>

Locke se zabýval i otázkami poznání v souvislosti s přirozeným právem a pokoušel se na ně zodpovědět novým způsobem. „V konceptech teorie poznání, na jejichž základě vznikla „*Esej o lidském rozumu*“ („*An Essay Concerning Human Understanding*“), se Locke již netázal primárně po podstatě věcí, nýbrž po možnosti poznávat podstatu věcí.“<sup>41</sup> Locke Roku 1674 odešel do Francie a roku 1679 se vrátil do Anglie, kde se vyostřily spory mezi protestanty a katolíky. Shaftesbury, který byl vůdce protestantského křídla v parlamentu, byl zapleten do plánu na převrat a byl nucen utéct do Holandska a Locke jakožto jeho tajemník musel utéct s ním. Locke v této době ohrožení napsal „*Dvě pojednání o vládě*“ („*Two Treatises of Government*“) s diskusí kolem králova ústavně právního postavení. „Když konečně došlo roku 1688 k tzv. „slavné revoluci“, jež byla v podstatě kompromisem mezi anglikánskou buržoazií a aristokracií, vrátil se Locke spět do vlasti. Teprve v následujícím období vydal většinu svých stěžejních prací.“<sup>42</sup>

Z písemných rad, které udílel spřátelené rodině v oblasti výchovy dětí, vznikl spis „*O výchově*“, který byl vydán roku 1693. V roce 1686 dokončil práci z teorie poznání a v roce 1686 vyšel první ze čtyř dopisů o toleranci. Druhý vyšel v roce 1690, třetí roku 1693 a čtvrtý vyšel teprve v roce 1706. Po revoluci, kdy Vilém Oranžský nasedl na trůn a na základě Deklarace o právech, se Locke v roce 1689 vrátil do Anglie. V roce 1700 se stáhl do Oates, do domu jeho přátel, kde v roce 1704 zemřel následkem častých nemocí, jimiž trpěl celý život. Dožil se 72 let.

---

<sup>40</sup> Locke, John. „*The Second Treatise Of Government and A Letter Concerning Toleration*“, New York: Dover Publications, INC. Mineola, 2002, s. Note IV.

<sup>41</sup> Tamtéž, s. 34

<sup>42</sup> Cipro, M. „*Průvodce dějinami výchovy*“. Praha:Panorama, 1994, s. 175



### 4.3 Lockovo chápání pojmu výchova

Locke chápe výchovu jako minimální zásah, který můžeme do určité míry změnit a ovlivnit osobnost člověka jako takového. Locke věří v harmonický soulad ducha a těla. Zdravý duch ve zdravém těle je pro něj vyjádření podstaty štěstí. Výchova v dětském věku má majoritní podíl na formování osobnosti člověka. Locke tvrdí, že devět desetin lidí jsou tím, čím jsou, ať už dobrými nebo zlými, úspěšnými nebo užitečnými hlavně díky výchově. Tu menší roli zde hrají vrozené geny, které sice také mají svou účast na formování člověka, ale ne tak velkou jako výchova. Charakter a osobnost člověka se formuje i díky vlivu společenského prostředí na dítě. Locke zdůrazňuje, že matka i otec mají stejný nárok na uplatňování moci nad dětmi, a proto upřednostňuje mluvit o rodičovské péči, než o otcovské jak bylo zvykem. Po dovršení jednadvaceti let jsou děti schopné užívat vlastní rozum.

Locke vytvořil výchovný systém, který můžeme charakterizovat jako pedagogiku zdravého rozumu a praktických potřeb. „Cíl výchovy není spatřován ve výchově člověka vůbec, ale výrazně ve výchově představitele vedoucí vrstvy společnosti, která se vytvořila v Anglii během 17. Století, tedy ve výchově „gentlemana“, reprezentanta střední whigovské vrstvy tehdejší anglické buržoazie.“<sup>43</sup> Locke klade hlavní důraz na mravní výchovu, která má sloužit k upevnování hodnot, jako jsou osobní svoboda a uchování majetku. Tělesná výchova je pro něj také velmi důležitá dokonce ji upřednostňuje před vzděláváním rozumu. Mladý gentleman by se měl naučit nějakému řemeslu.

Locke se ke škole staví kriticky a odmítavě. Bojí se, že by jeho žák byl pod špatným vlivem spolužáků, kteří pocházejí z různých prostředí. Kriticky se staví k obsahu a metodám výuky. „Proto požaduje pro svého chovance v duchu aristokratických tradic individuální výchovu svěřenou rukám domácího vychovatele, který pečuje i o vzdělání svého svěřence“<sup>44</sup> Locke klade velký důraz na výběr učitele, který by měl být vzdělaný, moudrý, mít dobré způsoby a ušlechtilé mravy. Vychovatel by však neměl vykonávat tělesné tresty, ty jsou povoleny pouze při zlé vůli chovance.

---

<sup>43</sup> Locke, John. „*O výchově*“. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 56

<sup>44</sup> Tamtéž, s. 57

Vychovatel musí své výchovné metody přizpůsobit vlastnostem žáka a cíl výchovy nasměrovat k tomu, co jeho vlastnosti umožňují.

I když Locke spatřuje hlavní motiv člověka v dosažení blaha a vyhnutí se utrpení, tak i přesto kritizuje, když mladí lidé jednájí impulsivně. „Vyžaduje naopak, aby při svém jednání brali v úvahu širší okolnosti a možnosti, aby byli disciplinovaní a naučili se řídit své chování rozumem, aby nepodléhali náklonnostem a naléhání okamžiku a učili se překonávat žádosti ve prospěch vyšších a ušlechtlejších citů. Na tomto základě doporučuje rozvíjet disciplínu, vůli a s tím také především spojuje vytváření charakteru chovance.“<sup>45</sup> V charakteru žáka by měla být i pracovitost, pravdomluvnost, statečnost, vytrvalost.

Locke ve svých pedagogických pracích omezuje výklady o bohu jen na to nejnutnější, co dítě dokáže pochopit. Nežádá od dětí, aby přijímaly víru v boha jako neotřesitelné náboženské dogma, ale chce, aby pomocí rozumu došly k předsvědčení o jeho bytí ze zákona přírody. Locke odmítá používání duchů a strašidel k strašení dětí jako prostředku k poslušnosti.

Teprve po zvládnutí mateřského jazyka je Locke otevřený k učení dítěte dalším jazykům. Na první místo staví francouzštinu a teprve potom latinu, kterou považoval zvláště pro šlechtice za nutnou. Ve výcviku čtení klade za důležitý správný výběr četby. Pro děti doporučuje bajky nebo knihy s obrázky. Učení bychom měli učinit zábavné, abychom získali zájem a pozornost žáka. Proto bychom měli používat jako prostředek vyučování také hru. Locke upřednostňuje nejdříve rozvíjení mateřského jazyka a pak až ostatních jazyků. Odsuzuje psaní dlouhých latinských prací a sestavování veršů, které bylo rozšířené na školách.

Na sklonku svého života řeší výchovu dětí proletářské chudiny a zřizování pracovních škol pro ně. Děti chudiny jsou pro něj „břemenem farnosti“, žijí v lenosti a zahálce. Locke navrhuje pro tyto děti zřídit pracovní školy, kde by děti docházely ve věku od 3 do 14 let. Měly by zde stravu a teplo a za to by pracovaly. Pracovní činnosti, které pro ně doporučuje, jsou především pletení, předení nebo jiné práce s vlnou.

---

<sup>45</sup>Tamtéž, s. 59, 60

V Lockově díle „*O výchově*“ najdeme mnoho důležitých myšlenek i pro řešení pedagogických problémů dnešní doby. Přes své třídně dané zaměření na výchovu mladého gentlemana podal Locke mnoho cenného, co lze dobře uplatnit při výchově člověka vůbec. A tak v mnoha svých výchovných názorech předběhl dobu.

#### **4.4 Dílo „*O výchově*“**

Locke v díle „*O výchově*“ pojednává o pojmu výchova a o jeho chápání pojmu výchova. Rozčleňuje výchovu do několika kategorií. Ve svém výchovném systému věnuje velkou pozornost sebevýchově a sebevzdělání, rozpracováním tělesné a pracovní výchovy. Locke poukazuje na důležitost a vážnost výchovy a v souvislosti s tím apeluje na rodiče, aby se pokusili udělat vše potřebné pro zajištění dobré výchovy svým dětem. Locke dělí výchovu na: tělesnou, mravní, rozumovou, pracovní, cestování.

##### **4.4.1 Tělesná výchova**

Locke tvrdí, že tělesný rozvoj dítěte se většinou kazí nebo poškozují rozmazlováním a přílišným hýčkáním. Je třeba dbát na to, aby děti nebyly v zimě příliš oblékány, protože návyk na otužování naše tělo chrání a pomáhá mu lépe snášet chlad. Doporučuje také koupat chlapce ve studené vodě a nevystavovat dítě zbytečně teplému prostředí. Další činnost, kterou Locke doporučuje, je pobyt na volném vzduchu. Při hře na čerstvém vzduchu by si určené dítě nemělo sedat na vlhkou zem a nemělo by pít studenou tekutinu. Šaty by neměly být příliš těsné, aby mu nebránily v pohybu.

Strava by měla být velmi prostá a jednoduchá a chlapcům by se mělo zakázat jíst maso alespoň do tří let. Pokud mu budeme dávat maso, tak jedině hovězí, skopové, telecí. K jídlu doporučuje Locke především chleba samotný nebo s nějakou přílohou. K snídani a k večeři jsou pro dítě velmi vhodné mléko, mléčná polévka, kroupová a ovesná kaše. Přílišné solení vede k žízni, proto odmítá jakékoliv koření a dochucování pokrmů. Jídlo by se nemělo podávat ve stejnou dobu, protože si náš žaludek navykne dostávat jídlo v určitou dobu a pokud tomu tak není, bude znepokojen.

Locke má velice kladný vztah ke spánku dítěte a říká: „Ze všeho, co se zdá změkčilé a zženštilé, nic by se nemělo dětem více dopřávat než spánku. Jen v něm jim máme dovolovat plné uspokojení, neboť nic než spánek nepřispívá víc růstu a zdraví dětí.“<sup>46</sup> Měli bychom dětem určovat, jakou část dne mají spát. Lůžko chlapce by mělo být tvrdé a mělo by mít spíše příkrývky než peřiny. Tvrdé lůžko totiž posiluje tělo.

#### 4.4.2 Mravní výchova

Hlavní důraz klade Locke na mravní výchovu, která upevňuje hodnoty jako osobní svoboda a uchování majetku. Mladý gentleman by měl být veden k nějakému řemeslu. Locke v pojetí mravní výchovy vytvořil nové pojetí, které překonalo staré náboženské pojetí mravní výchovy založené na vrozených náboženských idejích. Největší prostor věnuje utváření ducha, trestům, odměnám, přednostem domácí výchovy a chybám, za které se děti nemají trestat.

Locke vyzdvihuje úlohu domácího učitele, který by měl chránit svého svěřence před špatnými příklady. Domácí učitel je profese, která vyžaduje určité předpoklady jako vyrovnanost, uvážlivost a citlivost. Zaměřuje se i na důvěru mezi rodiči a dětmi. Měla by se vykonávat demokratická výchova dětí, protože děti mají rady volnost a měly by být vedené tak, aby se necítily omezovány. Zároveň ale musíme potlačovat zlou vůli dítěte. Locke považuje dítě za tvora od přírody panovačného s potřebou ovládat druhé. Při tomto tvrzení se odvolává na to, jak se dítě chová hned po narození. „Dítě křičí, mračí se a vzdoruje a projevuje svou nespokojenost, aby prosadilo svou vůli.“<sup>47</sup>

Locke odsuzuje i pláč dítěte. Je to pro něj vada, která by se měla odstranit. Dítě si tím dokazuje vládu nad dospělými. Zároveň Locke odsuzuje tělesné tresty a tvrdí, že použití takových trestů dělá děti horšími a neschopnými kontrolovat svoje negativní emoce. Rodiče a vychovatel by se měl snažit vychovat odvážného gentlemana, který bude ochoten čelit zlu a podstoupit nebezpečí. Statečnost považuje za schopnost sebeovládání a bezprostředního konání svých povinností. Této ctnosti může dítě dosáhnout, pokud ho nebudeme zbytečně strašit historkami nebo situacemi, které vyvolávají strach a odpor.

---

<sup>46</sup> Tamtéž, s. 90

<sup>47</sup> Tamtéž, s. 145

Locke si uvědomuje i sklon dětí ke krutosti. Děti se k sobě umějí chovat velmi agresivně, když se například snaží násilím zmocnit cizí hračky. „Dětem by se nemělo trpět, aby ztrácely úctu k lidské přirozenosti pro náhodné rozdíly v sociálním postavení.“<sup>48</sup> Dítě by se mělo učit jemné a zdvořilé chování a to i k lidem nižších vrstev.

Dítě je od přirozenosti zvědavá bytost a Locke vybízí rodiče a vychovatele, aby neodmítali žádný dotaz dítěte. Měli bychom se i rozmýšlet nad odpověďmi, které dítěti dáme, protože správná odpověď dovede dítě v poznání o krok dále. Je nutné používat pochvaly, protože se tím zvýší sebevědomí dítěte.

#### **4.4.3 Rozumová výchova**

Locke kritizuje představu, že výchova a vzdělání spočívá výhradně na ramenech učitele. Rodiče tak žijí v neustálém strachu před učitelovou metlou. Locke vyzdvihuje důležitost gramotnosti, ovládání různých jazyků a různých vědomostí. Rozumové vědomosti jsou podle něj důležité, ale až za výchovou mravní, které náleží první místo.

V procesu výchovy a vyučování je důležité najít správného a vhodného pedagoga, který by zároveň rozvíjel chlapcovy mravy. Hlavní dispozice učitele je jeho přirozená autorita a upoutání a udržení žákovy pozornosti. Žák by měl dosáhnout všeobecného přehledu učiva a poznat dobře mateřský jazyk a poté latinský, francouzský a ovládat dobře sedm svobodných umění. Locke doporučuje i studium historie a filozofie. V historii vládne časový sled a ve filozofii přírodní zákony. K poznatkům bychom měli postupovat postupně až k celému celku.

Locke tvrdí, že pro mladého gentlemana je důležité naučit se tančit. S vyučováním tance by ale počkal, až bude chlapec dostatečně fyzicky silný. Prostřednictvím tance se chlapec naučí vystupovat před ostatními lidmi a vzbudí to v něm sebedůvěru. Hudba je další prostředek k dosažení toho, aby dítě bylo trpělivé. Bude schopen hospodařit s časem a silami.

---

<sup>48</sup> Tamtéž, s. 159

V době Johna Locka se ovládání meče a jízda na koni považovaly za společensky nevyhnutelné zručnosti. Ignorance těchto zručností může mladého gentlemana ohrozit na společenském postavení a vážnosti. Jízdu na koni a šerm považuje za zdraví prospěšné cvičení, zároveň ale varuje před jeho nebezpečností.

#### 4.4.4 Pracovní výchova

Hlavním cílem pracovní výchovy je vybrat a praktikovat dobré řemeslo. „Mladý gentleman si osvojuje obratnost a zručnost v zahradnictví, hospodářství a v práci se dřevem.“<sup>49</sup> Locke píše: „Hra, při které lidé z vyšších stavů, zejména dámy, tolik plýtvají svým časem, je jasným příkladem, že lidé nemohou být docela nečinní. Vždy musí něco dělat. Neboť jak by mohli tolik hodin sedět a hmoždit se něčím, co jim obvykle přináší víc obtěžování než radosti“<sup>50</sup> Locke zde poukazuje na přirozenou potřebu člověka vykonávat neustále nějakou činnost, ať už užitečnou nebo neužitečnou. Podle Locka, lidé, kteří nevykonávají žádnou činnost, nebo jen minimální, se neunaví a tak nezažijí nikdy pocit osvěžení. Nutnost regenerace sil je podle Locka velice důležitá.

#### 4.4.5 Cestování

Cestování je pro Locka poslední úsek výchovy, který následuje po absolvování tělesné, mravní, rozumové a pracovní výchovy. Cestování vede k získání znalostí cizího jazyka a k rozvinutí všeobecného přehledu. Podporuje i komunikaci a jednání s cizinci a poznání různých kultur a povah lidí.

Cíl Lockovy výchovy nespočívá v samotné výchově člověka jako takového, ale ve výchově představitele vysoké, vedoucí vrstvy společnosti, která byla v Anglii během 17. století, tedy ve výchově mladého gentlemana, reprezentanta střední vrstvy tehdejší anglické buržoazie. Locke připomíná, že jeho metody nejde použít na všechny děti stejnou měrou. Je nutné najít pro své dítě tu nejlepší cestu a Lockovy metody jen jako inspiraci. I když Locke podal výchovný systém, který nebyl koncipovaný jako výchovný projekt, tak sehrál významnou roli ve výchově pedagogiky a výchovy.

---

<sup>49</sup> Tamtéž, s. 212

<sup>50</sup> Tamtéž, s. 213

## 5 Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce Jean Jacques Rousseau a jeho pedagogické myšlení, bylo ukázat ho jako skvělého pedagogického reformátora, filosofa a spisovatele. Jeho díla, která jsou dodnes obrovsky cenná, předznamenaly nástup romantismu. V jeho dílech můžeme pozorovat vzdor a touhu po změně. Byl to výrazný revoluční myslitel. Cit pro něj byl daleko důležitější než rozum. Rousseau si jistě zaslouhuje značný obdiv, ale v jeho myšlenkách a postojích se objevují i značné paradoxy. Volal po návratu k přírodě, ale sám do ní chodil jen zřídka. Odsuzoval bohatou smetánku a šlechtické stavy, ale velmi rád přijímal jejich pozvání a finanční dary. Psal o výchově směřující k přirozenému stavu, ale sám své děti dal do nalezince.

Současná pedagogika ve Francii se Rousseauem příliš neinspiroje. Objevovaly se různé názory na Rousseauovy metody. Současná buržoazie nenahlíží na Jeana Jacquese Rousseaua jako na výjimečného autora, ba dokonce ho nazývá velikým utopistou. Některé Rousseauovy názory jsou sice utopistické, ale musíme brát v potaz jeho úctu k člověku i k práci a jeho demokratičnost. Rousseau toužil po společnosti, kde panuje rovnost všech lidí a svého chovance chce postavit mimo svět společenský, mimo vliv rodiny a církve. Dílo „*Emil čili o výchování*“ představuje éru ve vychovatelství a proces proti výchovným praktikám té doby. Toto dílo představuje vyvrcholení snah Komenského, Locka a mnoha dalších. Nejen Rousseau zaměřil svou pozornost na průběh dětského života, pokroků a her. Mnoho jiných autorů bralo toto v potaz, ale Rousseau se výrazně zastával práv dítěte na dětský život a snažil se ochránit dítě před moudrostí dospělých. „Ukázal nevinný, mravní stav, ve kterém žili lidé přirození a ve kterém ještě v té době žili obyvatelé Švýcar a sedláci na venkově. Ukázal, že nestačí mnoho vědět a o mnohém mluvit, nýbrž že hlavní věcí je čin v duši, že nejdůležitější je cit, který řídí vše ostatní.“<sup>51</sup> Rousseaua teorie o tom, že vše jest dobré od přírody, ale kazí se to pod rukama člověka, je nesprávná stejně jako jeho věta v sociologii: „všichni lidé jsou si od přírody rovni.“<sup>52</sup> Úkolem Rousseauovy výchovy je zejména to, aby se duševní čistota zachovala, co nejdéle to jde. Je ale jisté, že kdybychom dítě nechali po narození bez výchovy, tak by zcela jistě zahynulo.

---

<sup>51</sup> Rousseau, J. J. „*Emil čili o Výchování I*“. Praha: Nákladem dědictví Komenského, 1911, s. CXXVII

<sup>52</sup> Tamtéž, s. CXXVIII

Rousseau se stal duchovním otcem Francouzské revoluce a jeho vliv se zde uplatnil. „Důsledkem Francouzské revoluce byl hlavně jakýsi pokus přenést Rousseauovy politické teorie, stopy začínající ze současné doby v politické historii, a stejně tak můžeme říci, že Emil uvedl novou éru v historii výchovy. To ale neznamená, že současné státy jsou založené na ‚Společenské smlouvě‘ nebo na moderní výchově v Emilovi.“<sup>53</sup>

Dodnes mu je věnovaná velká pozornost a je považován za jednoho ze zakladatelů pokrokového pedagogického myšlení nové doby.

---

<sup>53</sup> Barron's Educational Series, „*J. J. Rousseau, His Educational Theories selected from Emile Julie And Other Writings*“, New York, 1964, s. 1



## **6 Bibliografie:**

### **A. Primární**

Rousseau, J. J. Emil čili o Vychování I. Praha: Nákladem dědictví Komenského, 1910

Rousseau, J. J. Emil čili o Vychování II. Praha: Nákladem dědictví Komenského, 1910

Rolland, Romain. J. J. Rousseau věčné myšlenky. Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1948,

Locke, John. O výchově. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

### **B. Sekundární**

Röd, W. Novověká filosofie II., Od Newtona po Rousseaua. Praha: Oikoymenh, 2004

Kasper, Kasperová. Dějiny pedagogiky. Grada publishing, a.s., 2008

Jůva, Vladimír. Estetická výchova, jeho vývoj, pojetí, perspektivy. Brno: Paido, 1995

Skalková, Jarmila. Obecná didaktika. Grada, 2007

Cipro, M. Průvodce dějinami výchovy. Praha: Panorama, 1994

Gruneliusová, Elisabeth. Výchova v raném dětském věku. Nakladatelství Baltazar, 1992

Locke, John. The Second Treatise Of Government And A Letter Concerning Toleration, New York: Dover Publications, INC. Mineola, 2002

Barron's Educational Series. J. J. Rousseau. His Educational Theories Selected From Emile Julie And Other Writings, New York, 1964